

LANDSKAPS ARKEOLOGERNA

KULTURMILJÖVETARE OCH KUNSKAPSFÖRMEDLARE
I RIKSTÄCKANDE SAMVERKAN
www.landskapsarkeologerna.se

November 2011

Landskapsarkeologernas höstmöte 2011

Lennart, Bengt, Lena, Gerhard, Ingela, Sune och Ola samlade till höstmöte 2011 i Skåne. Solen sken och all hemlagad mat smakade förträffligt. Oförglömliga var även höstmötets exkursionsmål; Svarta Bergen, Sporrakulla gård och Skeingeborg. Vi hade även givande diskussioner om våra uppdrag.

Kulturmiljöanalyser, fornminnesinventeringar och arkeologiska utredningar i fält har tagit mycket tid i anspråk under gångna sommar och höst. Hundratals tidigare okända fornminnen har hittats och åtskilliga sammanställningar har sammanfattat landskapets kulturvärden. Ännu återstår en hel del rapportarbete till våra uppdragsgivare innan en ny säsong drar igång.

Förutom alla konsultuppdrag vi fått av exploatörer har vi även ägnat oss åt frågor kring information och förkovran. Några exempel följer efter en kort redogörelse från den oförlömliga exkursionen vid höstmötet:

Här ovan Ola och Ingela vid Svarta Bergens Naturmuseum vid Hägghult/Lönsboda i Örkeneds socken. Brytning inleddes 1899 och pågår fortfarande. Vattenspeglerna är själva dagbrottet. Den del av brytningsområdet som nu är museum har både informationsskyltar och stenstatyer för turister (bild nedan). Världens finaste svarta granit sägs komma härifrån.

Sporrakulla gård i Glimåkra socken har gott om informationsskyltar där bilarna numera parkeras ett stycke ifrån gården (bild ovan).

Här berättade Sune att Edvard Persson var med i filmen "Snapphanar" 1941 som spelades in vid denna gård. Det var f.ö. Edvard Persson som sjöng "Jag har bott vid en landsväg i hela mitt liv". Själ kunde Sune berätta att han förr körde sin bil på den gamla landsvägen fram till denna gård. Men det var i förra seklet och vägen var inte ens då avsedd för bilar. Numera uppfattar ingen att en bilväg någonsin har funnits, trots att ingenting har ändrats i vägsträckningen...

Gården är byggnadsminne sedan 1974. Förutom äldre hus i götisk gruppering har gården även ett fint odlingslandskap med slättermarker och hamlade träd.

Exkursionen avslutades vid Skeingeborg i Verums socken efter mörkrets inbrott (bild ovan). Eftersom det spökar på platsen stannade vi in i det längsta innan vi med raska steg gav oss iväg. Utan att få tillfälle att se spöket...

Enligt sägnen bodde en gång en mycket rik och ogudaktig borgherre på denna plats. Han ska ha spelat schack med djävulen, och lockats att lämna borgen – för att aldrig mer återvända. Efter sig lämnade han en skatt som ska ligga kvar än i dag.

Arkeologiska undersökningar och historiska källor visar att Skeingeborg var en av Danmarks största 1100-talsborgar. Den var regelbundet byggd med en fem meter hög mur runt en borggård med flera byggnader. Läget på en holme i Helge å kan tyda på att denna praktborg uppfördes i norra Skånes skogsbygd för att kontrollera produktion och handel med tjära och järn.

Vad mer att redovisa från höstmötet? Jo, förutom diverse utredningar på uppdrag av företag som planerar för vindkraft, gruvbrytning, vägar, järnvägar etc. hade vi också några exempel på utåtriktade verksamheter:

Arkeologiska vandringar i Njutånger, Hälsingland

Finnskogens lämningar har varit aktuella för Landskapsarkeologerna i flera sammanhang under året. De var t.ex. tema för sommarens arkeologiska vandringar i Njutångers socken, Hälsingland. Vandringarna leddes som sedvanligt av Ola Nilsson och Lena Berg Nilsson, i samarbete med Njutångers Hembygdsförening. Under årets arkeologiska vandringar besöktes Nianfors och Mössön, med en uppslutning av 20-25 personer vid varje tillfälle.

Blästbruk

Ola Nilsson har under året stöttat Hassela Medeltidsförening i deras arbete med att bygga en blästugn för framställning av järn. Kända järnframställningsplatser i Nordanstigs kommun har besökts för att få en bild av terränglägen och möjliga utseenden på lokala blästugnar. Dessutom har platser med limoniter (= råvaran till järnframställning) lokaliserats.

Boksläpp

Den 30:e september var bergsbruk i fokus då det var boksläpp för en ny del av Sveriges Nationalatlas, "Bergsbruk – gruvor och metallframställning". Jernkontoret är temavärd och ett trettiotal experter har medverkat som författare. Lena Berg Nilsson har bidragit med såväl uppslag som kartunderlag. Se vidare http://www.sna.se/BB_2011.html

Skyltinviqning i Bromma

Den 19 oktober avtäcktes den tionde fornminnesskylten i Bromma av Stockholms Stadsmuseum och Bromma Hembygdsförening. Bengt Windelhed har medverkat vid val av objekt för skyltningen och vid textproduktionen. Den nu aktuella skylten sattes upp vid det spännande gravfältet RAÄ 41 vid Runsavägen i Norra Ängby. Där finns 30 gravar, varav 5 högar, 16 runda stensättningar, 8 rektangulära stensättningar och en kvadratisk stensättning. En grav undersöktes 1942. Den hade fynd av två keramikkrärl med brända ben och mellan kärnen en rostig halsring med mindre ringar. Övriga gravar har inte undersökts närmare. I östra delen av gravfältet ligger de troligen äldsta gravarna, som kan vara från äldre järnålder - i några fall kanske yngsta bronsålder. Andra gravar kan vara från den yngre järnåldern.

Många intresserade letade sig fram till skyltinviqningen. Diskussioner om var man bodde och vilken status de som begravdes hade blev många. Ett svärd som hittats i närheten kan möjligen tyda på hög social status. Troligen tyder gravfältet och dess kontext på en flera hundra år lång bebyggelseutveckling med flera möjliga platser för gårdar.

Undersökning av en tegelugn (och resa till Baltikum)

Bengt Windelhed har även intresserat sig för en arkeologisk undersökning av en tidigmedeltida tegelugn i Stockholmstrakten. Intressant för att den kan höra ihop med Stockholms etablering. En preliminär publicering om detta tegelugnsprojekt finns i Arkeologiska Samfundets senaste nummer av tidskriften Gjallarhornet. Där finns f.ö. även en artikel om samfundets resa till Baltikum ”i Birger Nermans arkeologiska spår”. Bengt deltog och fick nya insikter i Östersjölandskapens förhistoria.

EAA i Kongsberg, Norge

Oslo bjöd på strålande solsken under de dagar som årets EAA-konferens gick av stapeln. Lena Berg Nilsson deltog med en presentation vid sessionen ”Mining landscapes – living landscapes in preindustrial and industrial societies”, men hann också förkovra sig i t.ex. fäbodan och sätrar ur ett europeiskt perspektiv. Tänk att mjölkproduktion på vissa platser har varit en utpräglad manlig aktivitet, eftersom det varit ett alldeles för fysiskt krävande arbete för kvinnor...

Det soliga höstvädret tog abrupt slut i och med den avslutande exkursionen i landskapet kring gruvorten Kongsberg, där deltagarnas iakttagelseförmåga sattes på prov. Trots att vädergudarna inte var på exkursionens sida och att samtliga deltagare fullkomligt dränktes i ett intensivt heldagsregn blev det en mycket lyckad dag med många nya intryck.

Kulturgeografisk hemvändardag

Till sist vill vi berätta att Kulturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet anordnade en ”hemvändardag” i oktober för geografer med historisk inriktning som utbildats vid institutionen. Lennart Klang och Bengt Windelhed deltog och träffade både kollegor som är verksamma i konsultbranschen och kollegor som ännu är aktiva i forskarsamhället.

Hemvändardagen ledde till idéer för vårt kommande landskapsarkeologiska möte i Luleå våren 2012. Om det må vi återkomma!